

فهرست

۲	خلاصه جلسه قبل
۲	اشکال مرحوم امام به مقدمات غیر تولیدیه
۲	تحقیق مسئله
۳	نتیجه فقهی
۳	دامنه مقدمات تولیدیه
۳	جمع بندی
۴	اشکال مرحوم آخوند

خلاصه جلسه قبل

بحث در مقدمه حرام بود. عرض کردیم که ابتدا باید مبحثی در باب ملازمه عقلیه مطرح کرد و بعد به ملازمه شرعیه و حکم شرعی پرداخت. لذا مجموعه آراء و نظاری که بزرگان فرموده‌اند، عمدتاً ناظر به بحث عقلی است و اینکه آیا عقل می‌گوید: مقدمه حرام، حرام است یا نه؟ سپس نظر مرحوم آخوند و مرحوم نائینی را بیان کردیم. مرحوم امام نکته‌ای بیان کردند که ناظر به فرمایش مرحوم آخوند بود. آن نکته این بود که مقدمات یا تولیدی هستند و یا غیر تولیدی. فرق بین این دو این بود که در مقدمات تولیدیه، بین اراده و فعل، واسطه نیست و بعد از اراده مقدمه، ادامه آن با اراده انجام نمی‌شود و اختیاری نیست. مثلاً وقتی خودش را پرت کرد، اختیار به مقدمه تعلق گرفت ولی بعداً مقدمه غیر اختیاری و منجر به مرگ می‌شود. اما مقدمه غیر تولیدیه، بین فعل و مقدمات، اراده واسطه می‌شود و با اینکه مقدمات آمده اما باز هم اختیار او مؤثر و علت آخر است.

اشکال مرحوم امام به مقدمات غیر تولیدیه

مرحوم امام مقدمات غیر تولیدیه را محل نقد قرار دادند و فرمودند: فاعل یا با آلت است و یا بدون آلت. محل بحث ما انسان است که فاعل با آلت می‌باشد. در اینجا اراده آخرین مرحله فعل نیست بلکه آخرین مرحله، به کارگیری ابزار و آلات برای انجام فعل است. مانند مثال مشروب که تهیه می‌کند و در دهانش می‌ریزد، آخرین مرحله خوردن این مشروب این است که اراده می‌کند تا این ماهیچه‌های حلق گشوده شود و وقتی ماهیچه‌ها گشوده شد بلع محقق می‌شود.

ایشان می‌فرمایند: وقتی سیر فلسفی را طی کنید، اراده آخرین حلقه این زنجیره نیست بلکه آخرین حلقه، انقباض عضلات است.

تحقیق مسئله

تحقیق در مسئله این بود که در این دو نظریه که مقابل هم هستند، حق، تبیین سومی است و آن تبیین سوم این است که در خیلی از موارد اراده و فعل معیت و تقارن دارند. آخرین حلقه زنجیره تحقق این فعل، عمل ابزار است که با اراده انجام می‌شود و تقدم و تأخری وجود ندارد. اگرچه از لحاظ منطقی تقدم و تأخر وجود دارد و در تحلیل منطقی، حق با مرحوم امام است برای این که اراده، تقدم رتبی دارد اما از لحاظ زمانی، این دو هم زمان هستند و علت و معلولی

می‌باشند که در یک زمان انجام می‌شوند. آنچه که در فقه و اصول با آن کار داریم، تقدم و تأخر زمانی است و این دو از لحاظ زمانی با هم تقارن دارند.

پس با توجه به این نکته، فرق مقدمات تولیدیه با غیر تولیدیه این‌گونه می‌شود که در مقدمات تولیدیه، اراده همزمان با آخرین مقدمه نیست اما در مقدمات غیر تولیدیه، اراده همزمان با آخرین مقدمه است.

نتیجه فقهی

بنا بر نظر مرحوم صاحب کفایه و مرحوم نائینی و سایر اعلام، دو نوع مقدمه داریم: تولیدی و غیر تولیدی. اما به نظر حضرت امام، در همه جا مقدمات، تولیدیه است ولی گاهی فاصله اراده و عدم اختیار، دور است؛ مثلاً از برج تا زمین برسد، خیلی فاصله است و گاهی فاصله چندانی ندارد؛ مثلاً از لحظه اراده تا باز شدن حلق، که فاصله‌ای وجود ندارد. بنابراین تفاوت رأی مشهور با حضرت امام این است که مشهور می‌گویند: مقدمات، تولیدی یا غیر تولیدی است اما حضرت امام می‌فرمایند: همه مقدمات، تولیدیه هستند. بیان ما این است که تحلیل فلسفی ما با مرحوم نائینی و مرحوم آخوند فرق دارد اما نتیجه با مرحوم آخوند و مشهور یکی است.

دامنه مقدمات تولیدیه

نکته دقیق دیگر این است که مقدمات تولیدیه در کلام مشهور، موارد خیلی نادر و معدودی است. چونکه فقط جایی را شامل می‌شود که فاصله مقدمه و ذی‌المقدمه زیاد است. مثلاً خودش را مرخص می‌کند تا بمیرد یا خودش را از برج، پایین می‌اندازد. ولی به نظر ما دامنه مقدمات تولیدیه وسیع‌تر از آن است که مشهور می‌گویند. چونکه مواردی که آلات به کار گرفته می‌شود و نمی‌توان اختیار و اراده را به کار انداخت خیلی زیاد است و همه این‌ها جزء مقدمات تولیدیه هستند.

جمع‌بندی

- ۱: ما با حضرت امام هم عقیده نیستیم که بگوییم: همه مقدمات در جزء اخیر، تولیدی هستند بلکه می‌گوییم: مقدمات به تولیدی و غیر تولیدی تقسیم می‌شود و در غیر تولیدی، تا آخرین لحظه، اختیار داریم.
- ۲: جزء آخر و اراده همراه هم هستند.

۳: وقتی اراده تمام شد ولی فعل هنوز نیامده است، این اختیاری نیست. گاهی زمان کوتاهی برای تحقق فعل، طول می‌کشد، مثلاً یک ثانیه یا کمتر و گاهی زمان زیادی طول می‌کشد. مانند جایی که خودش را مریض می‌کند. وقتی عقل می‌گوید: مقدمه تولیدی حرام است، منظور آن قطعه‌ای از مقدمه است که در آن، اراده تمام شده است نه همه مقدمات. پس کسانی که برای ساخت مشروب، درخت انگور می‌کارند و جمع می‌کنند و... این‌ها مقدمه تولیدیه و حرام نیستند بلکه آخرین مرحله که دیگر اختیاری در آنجا نیست، حرام است. پس حرمت به ما قبل سرایت نمی‌کند.

اشکال مرحوم آخوند

مرحوم آخوند در کفایه اشکال نقضی وارد می‌کنند و می‌فرمایند: شما گفتید: مقدمه تولیدیه حرام است و این مقدمه، آخرین جزء است که منجر به صدور فعل می‌شود. در غیر تولیدیه هم، اراده آخرین جزئی است که منجر به صدور فعل می‌شود. پس باید اراده هم حرام شود.

به عبارت دیگر در غیر تولیدیه هم، آخرین جزئی هست که با آن، معلول محقق می‌شود. اگر این‌گونه باشد باید بگوییم: در همه جا مقدمه تولیدیه است. این همان نظر مرحوم امام است که می‌فرمودند: در همه جا، آخرین جزئی وجود دارد که منجر به صدور فعل می‌شود، پس همه مقدمات تولیدیه است.

مرحوم آخوند می‌فرمایند: ذات اراده، اختیاری است و نمی‌شود گفت: با اراده، مقدمه تولیدی می‌شود. چون اگر بگوییم: اراده تولیدی است، خلف فرض می‌شود زیرا معنای اراده این است که می‌تواند انجام نشود ولی فرض ما تولیدیه بودن اراده است. اراده بودن اراده، به خودش است و اگر بگوییم: اراده با اراده دیگری، اراده می‌شود، تسلسل لازم می‌آید.